

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Krajina ovlivněná těžbou uhlí: kostel jako místo
paměti**

Markéta Zapletalová

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
Katedra antropologie
Studijní program Antropologie
Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

**Krajina ovlivněná těžbou uhlí: kostel jako místo
paměti**

Markéta Zapletalová

Vedoucí práce:

PhDr. Tereza Zíková, PhD.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Poděkování

Tímto bych chtěla především poděkovat vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Tereze Zíkové, PhD. za metodické vedení, cenné rady, trpělivost a ochotu při psaní této práce. Poděkování patří zároveň mé rodině, která mi byla velkou morální oporou a finančně mě podporovala během celého studia.

OBSAH

1. ÚVOD	1
2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA	3
2.1 Kolektivní paměť	3
2.2 Antropologie krajiny, prostoru a místa	6
2.3 Městská krajina.....	12
3. POPIS ZKOUMANÉ LOKALITY	14
4. METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA.....	18
4.1 Metody sběru dat	18
4.2 Postup v analýze dat	21
5. VÝSLEDKY VÝZKUMU A INTERPRETACE DAT	22
5.1 Starý Most	22
5.2 Kostel Panny Marie Nanebevzetí.....	24
6. ZÁVĚR.....	29
7. RESUMÉ.....	31
8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	33
8.1 Literatura	33
8.2 Elektronické zdroje.....	35
9. PŘÍLOHY	36

1. ÚVOD

Krajina se skládá z přírodní a kulturní složky, které se vzájemně ovlivňují. Není tvořena pouhým souborem materiálních skutečností, nese v sobě především významy, které ji připisujeme na základě vlastní zkušenosti a poznání. Člověk na krajinu působí a spoluutváří ji, zároveň probíhá zpětný proces a krajina má vliv na nás samotné. Místo, ve kterém se nacházíme, se přímo odráží na našem jednání a uvažování, současně si na základě tohoto místa utváříme pohled na svět. V antropologii se stal důležitým popis krajiny, ve které se etnikum vyskytuje, a to nejen z důvodu lokace, ale také pro lepší pochopení určitých zvyklostí.

Lokalitou mého výzkumu je město Most, především kvůli dobré znalosti terénu. Město má bohatou těžební historii a v České republice je unikátní ze dvou hlavních důvodů. V 70. letech byl starý Most zlikvidován a lokalita původního města poskytnuta pro těžbu hnědého uhlí. To vedlo ke stěhování tisíců lidí ze starého města do nových panelových domů s moderními vymoženostmi. Obyvatelům města byly přiděleny nové byty s ústředním topením a vlastní koupelnou, přišli ale o historické budovy vysoké kulturní hodnoty. Významnou událostí bylo přemístění děkanského kostela, který byl ze starého Mostu přesunut na nové místo, blíže vznikajících sídlišť. Kostel Nanebevzetí Panny Marie se tak stal jednou z mála historických staveb, která se ze starého Mostu dochovala.

Cílem práce je zjistit, do jaké míry plní děkanský kostel funkci uchovatele paměti obyvatel Mostu a do jaké míry je asociován se vzpomínkami o starém městě. Pomocí konceptu kolektivní paměti se snažím demonstrovat jednotu vzpomínek obyvatel města. Společně prožitá minulost se odráží v paměti kolektivu, který si na základě těchto vzpomínek utváří vlastní identitu. Obyvatelé Mostu přišli v určitém smyslu o oporu tradice, jelikož pozbývají materiální body na které byla v minulosti upínána jejich paměť. Emocionální vazby, které se vytvořily mezi člověkem a

materiálem, lze jen těžko nahradit. Ve své bakalářské práci se zaměřuji na děkanský kostel, který je jednak stavbou církevní, ale především dochovanou materiální částí již neexistujícího města. Tím, že se vzpomínky a zkušenosti vážící na konkrétní místo předávají v čase jim je zaručena „životnost“. Most o své materiální dědictví přišel, lidé se nemohou vrátit na místa, kde prožili své dětství. Jedinou vzpomínkou na minulé město jsou staré fotografie nebo osobní relikvie a kostel. Kostel je tak prostředníkem, který může jedince pomyslně přenést v čase do dob, kdy starý Most ještě stál. Vedlejším zájmem práce pak bylo zjistit, jak jsou v kolektivní paměti zaznamenány vzpomínky na staré město, které více než 40 let neexistuje.

První část práce je zaměřena na popis teoretických východisek, která se týkají kolektivní paměti, antropologie krajiny – prostoru a místa. V konceptu kolektivní paměti se odráží sdílené vzpomínky místní komunity, která si na základě těchto vzpomínek utváří vlastní identitu. Nedílnou součástí práce tvoří následně i popis lokality, těžby uhlí na Mostecku, stěhování obyvatel a samotný přesun památky.

V části věnované metodologii je představen postup výzkumu a výzkumné otázky. Kvalitativní výzkum je podložen zúčastněným pozorováním a rozhovory s obyvateli města. Během zúčastněného pozorování byla pořízena vizuální dokumentace v podobě fotografií děkanského kostela a jeho okolí. Interpretace dat je vytvořena na základě výpovědí deseti respondentů ve věku od 23 do 74 let, jedná se zde především o autentické vzpomínky informátorů a jejich konfrontace s nastudovanými dokumenty.

V závěru jsou formulovány základní shrnutí a výstupy výzkumu.

2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

2.1 Kolektivní paměť

V této části práce se zaměřím na pojetí kolektivní paměti především ve vztahu k určité skupině, prostoru a času. Právě tyto koncepty jsou v rámci předkládané práce stěžejní.

Paměť lze rozdělit na čtyři oblasti paměti: mimetickou paměť vztahující se k jednání, paměť věcí, komunikativní paměť a paměť kulturní, jak ji vymezil německý historik Jan Assmann (2001: 22). Pro předpokládanou práci je inspirativní zejména koncept paměti komunikativní a kulturní. Toto rozdělení lze vnímat jako dichotomii paměť versus historie. Vzpomínky, které mají vztah k nedávné minulosti, řadíme do oblasti komunikativní paměti. Tyto vzpomínky jedinec sdílí spolu se svými současníky. Paměť jedince je schopna obsáhnout informace získané z doslechu v rozmezí 80–100 let. Assmann uvedl jako příklad komunikativní paměti tzv. generační paměť, která pokud není dále předávána, zaniká se svými nositeli. Vůči tomuto konceptu se vyděluje paměť kulturní, která se upíná na pevně stanovené body v minulosti. Komunikativní paměť se zakládá na individuální zkušenosti vzniklé každodenním stykem. Nejčastěji se od nich dozvídáme z doslechu maximálně do horizontu právě tří až čtyř generací. Kulturní paměť nese informace o absolutní minulosti. U komunikativní paměti na rozdíl od kulturní, není potřeba speciálních nositelů tradice, informátoři jsou doboví svědci (Assmann, 2001: 47–51).

Ve své práci se opírám především o koncept paměti komunikativní. Vzpomínáme skrze referenční rámce, představující organizaci vzpomínek danou společností, ve které se nacházíme. Z toho plyne nutná vazba jedince na skupinu, paměť se produkuje skrze komunikaci a interakci v rámci seskupení (Halbwasch, 2009: 51). Assmann konstatuje, že vlastníkem paměti je jednotlivec, který svou paměť získává skrze kolektiv, jejíž paměť je určena svými příslušníky (2001: 36). Za jeden z nejdůležitějších referenčních rámců považujeme právě jazyk (Maslowski, 2014: 18).

Jazyk slouží jako nástroj k verbální komunikaci a umožňuje tak předávání vzpomínek nejen mezi vrstevníky ve skupině, ale umožňuje i prostoupení ideálů a myšlenek napříč generacemi. Vzpomínky zůstávají kolektivní a jsou nám připomínány ostatními, i když se týkají skutečností, které jsme prožili samostatně. Člověk není nikdy osamocen, protože sdílí informace a myšlenky v rámci skupiny – ty jsou současně v mysli nás i ostatních členů (Assmann, 2001: 36–37; Halbwachs, 2009: 51–53). Paměť získává člověk během socializace. Za předpokladu, že by jedinec vyrůstal v úplném ústraní, nedošlo by u něj k předání kódů a jejich významů, na kterých se společnost dohodla. Takový jedinec by byl v lidském světě zcela ztracen neboť by nedokázal adekvátně vyhodnotit situace.

„... společenství přetrvávalo dál, až do doby, kdy byly budovy opatství srovnány se zemí a zemřeli poslední z těch, kdo si na ně pamatovali“ (Halbwachs, 2009: 188). Z tohoto úryvku je zřejmé, že se na paměti podílejí současníci, kteří svou paměť udržují. Je spojená s daným společenstvím, které má stejně jako lidský život omezenou dobu trvání. Halbwachs tvrdil, že existuje množství pamětí, stejně tak jako existuje množství skupin (Halbwachs, 2009: 129). Paměť je založena na konkrétnosti, upíná se na určitý prostor, čas, gesta a materiální předměty (Nora, 2012: 9). Ty tvoří záchytné body pro vzpomínání. Vzpomínky, u kterých není problém s vybavením, označujeme jako ty, které „patří všem“. Opírají se o prožitou historii, ze které přetrvává to, co je schopné udržet ve vědomí skupiny (Halbwachs, 2009: 89–101). Naopak vzpomínky, které si vybavujeme s potížemi, jsou ty, které patří pouze nám. Maslowski vnímá vzpomínky jako části prožité skutečnosti, které se rekonstruují na základě zachycených fragmentů. Více než dva lidé jsou schopni popsat událost, na které se podíleli. Jednotlivě vzpomínají na odlišné okamžiky, dohromady tím poskládají společný a jednotný obraz minulosti. Každá individuální paměť představuje specifický způsob vidění kolektivní paměti (Maslowski, Šubrt a kol, 2014: 15–19).

V práci se zaměřuji na pojetí prostoru ve vztahu k paměti. Halbwachs vnímá prostorové představy jako významné aspekty při utváření kolektivní identity.

„Proměny města nebo prosté zbourání jednoho domu se nevyhnutelně dotkne několika jedinců, naruší jejich zvyky, udělají jim starosti a vyvedou je z míry“ (Halbwachs, 2009: 192). Tím dochází k narušení dojmu trvalosti a stability prostředí, které jedincům zajišťuje vnitřní rovnováhu ve vztahu k hmotným předmětům. Z toho vyplývá, že spojení mezi domy a jeho obyvateli není náhodné. Je nepostradatelné a těžko nahraditelné. Vazby, které si člověk vytvořil s „kamenem“ není jednoduché přenést stejně tak jako stavební kámen sám o sobě. S místy, která nás obklopují, si utváříme emocionální vazby, ukládáme do nich své myšlenky a ideje. Vnější okolí má vliv na jedince, který si na jeho základě formuje pohled na svět. Při zničení místa paměti jako je dům nebo čtvrť dochází ke ztrátě obrazů, na které měl člověk vzpomínky. Oslabuje se tím i opora tradice, jelikož se ztrácí materiální bod, na který byla upřena kolektivní paměť skupiny. Lidé jsou vázáni na místo, sociální vazby vznikají nejčastěji v blízkém okolí. Město nebo čtvrť tak často tvoří společenství, protože sdílený prostor je identický pro všechny jeho obyvatele. Demolice domu, ulice či celé čtvrti se dotkne obyvatel více, než náboženské či politické události v zemi, neboť tyto události se jich bezprostředně netýkají, nenacházejí se v jejich mikrokosmu. Stejně jako množství kolektivních pamětí, existuje i množství interpretací prostoru (Halbwachs, 2009: 185–194, 223).

Pierre Nora v práci *Les lieux de mémoire* promítl své myšlenky o francouzské národní paměti. Projekt se zaměřil především na okamžik, kdy dochází k nahrazování spontánní národní paměti, představující přenos vzpomínek z generace na generaci. Úmyslně a cíleně se tak vytvářely národní dějiny. Autor tento okamžik navíc spojuje s rozchodem paměti a historie, které se do té doby překrývaly (Nora, 2012).

„Místa paměti se rodí a žijí z pocitu, že neexistuje žádná spontánní paměť, že je třeba vytvářet archívy, že je třeba slavit výročí, organizovat oslavy, pronášet smuteční projevy, provádět notářské záznamy, protože tyto úkoly nejsou přirozené“ (Nora, 2012: 11). Místa paměti slouží k udržení určité nepřenositelné zkušenosti, která zaniká spolu s těmi, kteří tuto zkušenost prožívali. Vznikají za předpokladu, je-li ohrožena

budoucí existence jejich trvání. Jedinci upínají na konkrétní místa své vzpomínky, které předávají dále ve snaze zajistit jejich význam pro další generace. V místech paměti se uskutečňuje přeměna paměti na historii a vlivem této změny ožívají skupiny vlastní dějiny. Zároveň tím vytváří společné vědomí, které přetrvává v historii. Dokáží zastavit čas a zpomalit nástup zapomnění (Nora, 2012: 15–17).

Nora vnímá paměť jako kolektivní, živoucí pouto s minulostí. Tato paměť zůstává ve vědomí svých nositelů, kteří si skrze sdílené vzpomínky utvářejí společnou identitu (Nora, 2012: 15–17). Skupina si uvědomuje svojí identitu a sounáležitost právě vzpomínkami napříč časem (Halbwachs, 2009: 132). Paměť slouží jako archív a proto, dle mého názoru, na sebe místa paměti váží i osobní vztah jedinců, kteří kolektivní paměť sdílí.

2.2 Antropologie krajiny, prostoru a místa

V následující části práce se věnuji především konceptu místa a prostoru. Zabývám se konstrukcí paměti skrze sdílený prostor, a proto hodnotím definice těchto pojmů za stěžejní. Kategorie místa a prostoru řadíme do antropologie krajiny, proto se ani tato disciplína neobešla bez mého zájmu.

V úvodu musím upozornit na problematičnost pojmu „krajina“, protože si pod tímto pojmem vybaví každý něco jiného. Na základě individuální percepce hodnotíme své okolí – utváříme si k němu vztahy a připisujeme emoce, které ovšem nejsou shodné všem členům skupiny. Vnímání krajiny proto považujeme za subjektivně cítěný pojem. Často tak dochází k rozporu, jak krajinu chránit, užívat i přetvářet (Kučera, 2009: 6). Úvahy o antropologii krajiny se rozvíjejí v průběhu 90. let. To ovšem neznamená, že by v klasických antropologických pracích byl koncept místa a prostoru úplně vynechán. Antropologové se věnovali prostorovým aspektům kultury, ale stěží můžeme hovořit o antropologii krajiny. Krajina se objevovala spíše jako popis prostředí a materiálních podmínek, ve kterých zkoumaná skupina, především „ti druzí“ žili. Prostor vnímali jako „kulisu lidského chování“ (Mácha, 2010: 227). E. T. Hall,

pojal prostor nejen jako prázdnou a neohrazenou nádobou, ve které se odehrávají kulturní procesy. Prostor definuje jako kulturní konstrukt, protože člověka považuje za kulturně prostorovou bytost, a tak stejně jako organismus a jeho biotop tvoří ucelený systém. Hall studoval kulturně specifické vnímání a užívání prostoru, na jehož základě je postavena proxemika (Mácha, 2010: 227–229). Proxemika je vymezení vzdálenosti mezi komunikujícími jedinci. Jednotlivé zóny se dělí na intimní, osobní, společenskou a veřejnou.

„Krajina patří mezi jevy na pomezí přírody a kultury. Oba tyto aspekty jsou na sobě nezávislé a jeden nelze z druhého odvodit; zároveň jsou obě složky silně provázané v tolika úrovních, že není možné je plně oddělovat“ (Gojda, 2005: 17). Gojda považuje krajinu za lidský artefakt a člověka za tvůrce krajiny. Kulturní krajina je výsledkem aktivity jedinců (Valenta, 2008: 11). Z pohledu obecné ekologie a evoluční biologie vyjadřuje krajina vztah člověka a přírody, můžeme hovořit o vzájemném přizpůsobení a ovlivnění zpětnými vazbami (Sádlo, 2005: 15). Antropologie krajiny stojí podle Pauknerové a Gibase (2009: 131–132) na pomezí kulturní geografie a antropologie, které vnímají jako dvě příbuzné disciplíny. Společenské a přírodní vědy mají odlišný střed zájmu, přesto krajinu chápou jako prostředníka, který má potenciál tyto odlišné obory propojit. Kulturní geografové považují krajinu za médium umožňující cesty do minulosti. Krajině přisuzujeme vlastní historii, ve které můžeme číst a tak rozkrývat co se na místech událo a porovnávat je s tím, co se na těchto místech nachází dnes (Kučera, 2009: 6). Krajinu můžeme chápat jako text, není ale statická, spíše než text je čtením, co je napsáno. Rekonstruováním krajiny předků můžeme dospět k poznatkům přínosným nejen pro archeologii. Antropologie krajiny minulosti nám skrze průzkum starověkých sídel poodhaluje žitý svět zmizelých obyvatel (Pauknerová – Gibas, 2009: 135).

Krajina podle Hirsche zahrnuje vztah mezi popředím a pozadím sociálního života. Pozadí vnímáme jako sociální představy, kdežto popředí jako konkrétní situace sociálního života. To, jaké máme představy, ovlivňuje každodenní zkušenost. Krajina je kulturní proces vznikající přenášením představ a zkušeností do prostoru. Zároveň je

podle něj krajina symbolem a prostředkem pro identifikaci obyvatel. Autor rozebírá vůči sobě vymezené koncepty – na jedné straně stojí koncepty vycházející z každodennosti (aktualita v popředí, místo, uvnitř a obraz) a na straně druhé formy nad rámec každodennosti (potencialita v pozadí, prostor, vně a reprezentace) (Hirsch, 1995: 2–5).

Václav Cílek vnímá krajinu jako vnitřní (*inscape*) a k ní protikladnou vnější krajinu (*landscape*). Protože krajina ovlivňuje duši člověka, je nutné začít s popisem krajiny, ve které jedinec žije. Člověk vytváří krajinu k obrazu svému a ta jej zpětně ovlivňuje a dotváří, péčí o krajinu ji nejen přetváříme, ale staráme si o svou duši (Cílek, 2005: 5). Krajina nezahrnuje jen přírodu, ale i lidi, kteří ji obývají. Je žita srze každodenní aktivity svých obyvatel, jednotlivci stejně jako společenskými skupinami. Váže na sebe fyzické znaky, objekty a jak společenské, tak i kulturní hodnoty, které jí přiřazujeme. Krajina vzniká a ustavuje se z toho, jak lidé prožívají okolní svět a jak mu rozumějí (Pauknerová – Gibas, 2009: 133). Sociální struktury a zkušenosti jsou vtiskovány do prostoru, který je zpětně ovlivňuje. Místa se vyskytují v sociálně konstruované a prostorově ukotvené struktuře vztahů, která odkazuje k celku žitého světa dané kultury či skupiny. Krajinu prožíváme více smysly, neomezuje se nejen vizuální vjemy, vnímáme jí taky dotykem, cítíme její vůni a slyšíme zvuky. Má také více časových rovin, můžeme vnímat minulost, přítomnost i současnost. Můžeme ji zkoumat jak v synchronní tak diachronní rovině.

Simon Schama je názoru, že se přírodní systém přetváří lidskou kulturou. Ať k lepšímu, nebo horšímu, člověk je bezesporu činitelem, který má vliv na okolní přírodu (Schama, 1995: 5). Autor navíc dodává, že kultura a příroda jsou k sobě komplementární, ovlivňují se a navzájem doplňují (cit in Cílek, 2005: 48). Podle našich kulturních zvyklostí jsme schopni krajiny rozeznat a dávat jim jména. Pojmenování je jednou z cest, jak prostoru dát význam a vytvořit z něj místo (Creswell, 2004: 9). Skrze interpretace příběhů Schama zkoumal, jakým způsobem krajina ovlivnila naši kulturu a představivost. Legendy a mýty jsou ukotveny především v geografické rovině. V mýtech a legendách bývá místo, kde se skutečnost

udála více upřesněno než čas. Příběhy se nevztahují ke konkrétnímu datu – v legendách nenajdeme přesný časový údaj, při vyprávění se více užívají slova jako dávno, tehdy atd. Skrze umístění v prostoru tak dochází ke konstrukci sociální historie, lidské a mezilidské zkušenosti. To, jak jsou místa presentována, zapamatována a především žita se váže k identitám. Mezi lidmi a teritoriem se utváří komplexní emocionální a morální vztahy (Feld – Basso, 1996). „*Vidět pod přikrovem současnosti přízračné obrysy staré krajiny znamená živě si uvědomovat trvání přírodních mýtů...*“ (Schama, 1995: 15). Mýtus krajinu zabarvuje, dává jí význam a přetváří na něco živého. Mýtem pozměněné vlastnosti krajiny představují domorodé myslí svědectví o pravdivosti mýtu. Prostřednictvím přírodních útvarů nabývá mytické slovo významů a přibližuje svým obyvatelům krajinu, činí ji tak hmatatelnou a trvalou.

Znaky prostředí na sebe váží minulé zkušenosti často zachycené v legendách a mýtech. Tyto ústně tradované příběhy mají za úkol spojovat jednotlivce napříč komunitou, poučit je o minulosti a sounáležitosti skupiny, se kterou sdílí společnou identitu. Např. v Oceánii mají lidé spojené znalosti se specifickou krajinou. Maorové hodnotí své prostředí právě skrze přísloví, legendy a mýty. Pojmenování míst je důležitým aspektem v uvědomění si historické kontinuity pro obyvatele Belau, kteří své sociální vztahy zapisují do názvu míst. Názvy na sebe váží příběhy lidí a věcí, které se v daném místě udály. Lidé Wamira mají obdobnou koncepci, ve které váží své příběhy a rituály k prostředí. Koncept místa vyvstává ze sociálních interakcí a vztahů v něm uskutečňovaných. Sdílené symboly pro ně vyobrazují smysl totožné historie a kolektivní identity (Feld – Basso, 1996: 165–187).

„*Až se vrátíš domů, budeš plakat po Wamira, budeš svým přátelům o nás vyprávět a pouštět nahrávky. Budou vědět mnoho, ale pouze ty budeš opravdu vědět. Jen ty jsi tu byla, jen ty nás znáš*“ (Feld – Basso, 1996: 187). Tento krátký úryvek, dle mého názoru, vystihuje náležitost skupiny k místu a ukotvení jak kolektivní, tak osobní identity. Jen ti, kteří místo poznali vlastní zkušeností, mají možnosti sdílet vzpomínky s těmi, kteří společně místo obývají. Jedinci, kteří se na místě nacházeli, utvářeli jedinečnou kolektivitu. Další informací v úryvku je zdůraznění pravého bytí na místě

v daném okamžiku. Skrze vyprávění příběhu lze zajistit „životnost“ těchto minulých událostí, avšak emocionální prožitky, které se s těmito skutečnostmi pojí, zažívají především jejich přímí účastníci.

Paměť je definována jako „*způsob uchovávat vjemy a vybavovat je*“ (Cílek, 2004: 5). Umožňuje nám tak návraty do minulosti a obnovení původního stavu a řádu věcí. Krajina se skládá z jednotlivých prvků prostředí a jim přiřazeným významům. Významy připisují krajině její obyvatelé a tak není divu, že se paměť krajiny zajišťuje právě propojením paměti svých tvůrců spolu s pamětí sdíleného prostoru. „*Krajiny si zpravidla pamatujeme, pokud se váží k důležitým událostem našeho života anebo pokud se stávají součástí naší identity – identity jedince nebo tzv. kolektivní paměti určitého společenství lidí. Při spatření určité krajiny se nám mohou vybavit s ní spojené události.*“ Krajinu považujeme jako médium k vybavení minulých skutečností. Stopy z minulosti se váží k okamžikům, prostředí se přirozeně mění a lidé zapomínají (Kučera, 2009: 7).

Krajinu nezkoumají jen vědci z oblastí geologie, archeologie, antropologie a dalších příbuzných věd. Krajina je primárně v široké veřejnosti pojímána jako místo odpočinku a relaxace. Valenta se zabývá pojmem scenérie, které označuje jako vzhled místa nebo vidění charakteru krajiny. Toto vidění má často estetický rozměr a je zakoušeno skrze zrakové vjemy (Valenta, 2008: 19). Anglické pojmenování *landscape* pochází z holandského *landschap*, které vyjadřovalo krajinu zachycenou na plátně. Proto není pochyb o existenci krajiny v umělecké tvorbě, výtvarném umění a literatuře. V přírodě nacházejí inspiraci básníci, malíři, ale i skladatelé písní. Jestliže mluvíme o krajině a její zpětné vazbě na obyvatele, je na místě zmínit také *genia loci*. Obecně tento pojem vnímáme jako ducha místa. Je to kategorie čtení krajiny, její duše i způsob jak ji vidět (Valenta, 2008: 39). Valenta popisuje tento fenomén následovně „*Genius místa je cosi, co v okamžiku, kdy do jistého místa přijdu, pociťuji zcela zřetelně nejen v okolní krajině, ale i v sobě samém. Jako by mne duch zahrnul do prostoru, jako bych se stal jeho součástí*“ (2008: 40).

Antropologie začala v posledních dvaceti letech brát na vědomí složitost míst a začala uvažovat o tom, jak lidé utvářejí a ukotvují zkušenosti do míst. Geertz prohlásil, že se kategorii místa v antropologii nevěnuje patřičná pozornost. Zájem antropologů se upírá především na příbuzenství, gender, folkloru, sociální strukturu nebo náboženství. Pozornost se věnuje prostředí a materiálnímu obydlí, ale místo se jako analytický ani deskriptivní pojem neobjevuje. Není tak teorie pro definici místa. Za příčinu toho nedostatku považuje všudypřítomnost místa a jeho význam v našich životech – „*je těžké vidět co nám je stále před očima*“ (cit in Feld – Basso, 1996: 259). „*Místo je problémem současné antropologické teorie. Problém místa vzniká, paradoxně, proto, že význam místa se příliš často bere jako samozřejmý. Jako antropologové a jako obyčejní lidé žijící ve světě jsme stejně tak situováni v místě jako v čase nebo kultuře.*“ (Rodman, 1992: 640 cit in Mácha, 2010: 226). Místo je abstraktním pojmem, který má bez ukotvení v materiálu malý význam. Není jasně vymezené, je proto těžké se odpoutat od subjektivního vnímání. Problematiku definice míst vnímá nejen Geertz, ale upozorňuje na ni i Tuan, který se zamýšlí nad slovy „*place*“ a „*space*“. Tyto pojmy podle něj vyjadřují podobnou zkušenost. Place můžeme v češtině vnímat jako místo, space se volně přeloží jako prostor. Laikové často termíny místo a prostor zaměňují a nesprávně užívají. V přesné terminologii, na kterou se snaží antropologové zajímající se o krajinu upozornit, je právě rozlišení místa a prostoru. Jestliže prostor chápeme jako pohyb, pak místo vnímáme jako pozastavení. Toto pozastavení pohybu umožňuje „*umístění*“ přeměnu v místo (Tuan, 2001: 6). Místo nám zajišťuje pocit bezpečí, je centrem uspokojení základních životních potřeb jako je potrava, tekutiny a odpočinek. Prostor nám umožňuje poznání svobody – roztáhnutím rukou odhadneme nejen prostorové aspekty okolí, ale i změříme čas trvání činnosti. Místo a prostor, které považujeme za samozřejmé, slouží jako základní komponenty pro žitý svět (Tuan, 2001).

Také Cresswell naráží na „*problematiku*“ místa, jako komplikované skutečnosti na vyjádření. „*Místo je slovo, které se zdá, že mluví za sebe*“ (2004: 1). Autor pojímá prostor jako něco neosobního, všudypřítomného. Teprve tím, že do místa otiskneme

své zkušenost a představy, si k tomuto prostoru vytvoříme jedinečný osobní vztah, a tím prostor přetváříme na místo. Transformaci prostoru v místo uvedl na příkladu pokoje na univerzitní koleji. Nejdříve je pro studenta pokoj pouhým prostorem, zdi a kusy nábytku, které jsou totožné všem obývajícím tento typ zařízení. Teprve tím, že do prostoru přinesl jedinec své knihy, pověsil plakáty, přinesl vlastní zařízení nebo pouze přeskupil nábytek, začal do prostoru přenášet sám sebe. Tím vytvořil z prostoru „své“ místo (Cresswell, 2004: 2). Označení místa (plakáty nebo vlajkou) dává člověku pocit náležitosti k místu, místo propojuje se svými představami a ideály. Místo je tak prostorem, kterému člověk dává smysl. Cresswell definuje místo jako umístění, které má význam. Agnew vymezil tři základní aspekty místa – *locality*, *locale* a *sense of place*. Místo referuje v každodenní konverzaci k umístění. Není však statické – například loď, která je na dlouhou dobu na plavbě, je v pohybu, ale její pasažéři mají ponětí o svém umístění. Znalost o umístění ale najdeme i kultur, které často migrují. Takovým příkladem jsou nomádi, kteří se cyklicky přesouvají. Svě osady staví za stejných podmínek, přičemž stěžejní je pro ně pastva a zdroj vody. Studie prokázaly, že pojem o místě není vlastní jen člověku, vymezení a ochranu teritoria najdeme i u zvířat. *Locale* autor vnímá jako materiální zázemí pro sociální vztahy. Materiální forma umístění musí mít vztah k lidem, protože člověk je činitelem, který místu připisuje významy (cit. in Cresswell, 2004: 5–12). Smysl místa vnímáme jako subjektivní a emocionální prožitky vázané na místo, ty v nás vyvolávají pocity a nálady. Místo je cestou k porozumění světa, ale také způsob jeho vidění a poznávání.

2.3 Městská krajina

V poslední době se na poli antropologie rozvinuly diskuze o rychle se měnící městské krajině, která se přetváří podstatně rychleji než horizonty venkova. Cílek konstatuje, že se zkoumání krajiny a kultury odehrává především tam, kde se paměť krajiny propojuje s dřívějšími generacemi. Městská a průmyslová krajina je spojena s ruchem rostoucích velkoměst (Cílek, 2004: 6).

Inspirací k práci mi byl především článek *Lidé ve městě uhlí a oceli: Vizualní analýza příkladného socialistického města*. Východiska mé bakalářské práce se opírají o kvalitativní výzkum v městské krajině silně ovlivněné těžbou hnědého uhlí. Gibas vedl výzkum v Ostravě, přesněji v sídlišti Poruba, které bylo stejně jako město Most vystavěno na „zelené louce“. Proto usuzuji o potenciální podobnosti mezi zkoumanými lokalitami. V článku je podrobena výzkumu industriální krajina, která se skládá nejen z materiálních prvků, ale především významů, které ji místní obyvatelé přikládají. Autor se zajímá o konstrukci role obyvatel v krajině, žitou zkušenost a prostor života lidí. Analýzou vizuálního materiálu se Gibas snažil poukázat na možné odlišnosti vnímání sdíleného prostoru. Fotografický materiál byl kategoricky rozdělen na barevnou a černobílou Ostravu. Tato dichotomie odrážela dvě roviny vnímání stejného města. V barevné Ostravě je zdůrazněn pokrok a budoucnost průmyslu. Na těchto fotografiích je vyobrazeno příkladné město plné ideálů, harmonie a touze po vzdělání. Černobílé fotografie odráží žitou zkušenost, každodennost bez příkrášlení – Ostrava je tak prezentována jako realistická bez typizace postav a činností. Krajina je v Gibasově pojetí vnímána jako společenský konstrukt, který vzniká interakcí právě materiálního prostředí a historicky specifické vizuality. Dochází tak k propojení materiálního světa s lidským vnímáním. Prostor nejen obýváme, ale zároveň spoluutváříme a skrze náš podíl na skutečnostech si k místu utváříme emocionální vazby (Gibas, 2009). Město není pouhá fyzická struktura. Tvoří jej nejen ulice, budovy a parky, ale především lidé v něm žijící. Je to zároveň označení jistého typu společenství, specifická síť sociálních vazeb (Ferenčuhová, 2009: 13).

3. POPIS ZKOUMANÉ LOKALITY

Město Most se nachází na severozápadě Čech nedaleko Krušných hor. První zmínky o místním osídlení najdeme v Kosmově kronice z 10. Století. V roce 1040 se v kronice píše o osadě zvané latinsky *Pons Gnevin*, odtud se zřejmě vzal název hradu Hněvín. Území má velice výhodnou polohu, protože leželo na obchodní cestě mezi Prahou a Saskem. Z původní tvrze vzešel hrad Hněvín a město začalo na konci 13. století hospodářsky vzkvétat, byla zde zřízena i mincovna. Město získalo status královské a postupně nabývalo významu v severní části země. Nejstarší městská pečeť se datuje do roku 1257. Během husitských válek se vojska pokusila dobýt město v roce 1421 a 1424, obě tažení skončila pro husity neúspěchem. Na konci 15. Století se v Krušnohoří začala těžit ruda, Most se tak stal potravním zásobovatelem přilehlých vesnic a obcí. V roce 1515 zasáhl požár, který pohltil téměř celé město spolu kostelem Nanebevzetí Panny Marie. Ve městě došlo ve středověku k několika požárům, tento je považován za největší v historii města. Most byl proto často přirovnáván k bájnému fénixovi, který několikrát povstal z popela. Během třicetileté války bylo město i hrad obléháno a na několik let se zde usadili Švédové. Po skončení války upadl hospodářský i politický význam města. Ferdinand III. Nechal na žádost Mostečanů hrad roku 1651 zbourat poněvadž byl hrad podle svých obyvatel příčinou nepokojů a lákal pozornost nepřátel. Na počátku 19. Století začíná svou činnost cukrovar, pivovar, sklářské, keramické, textilní a potravinové továrny (Kolektiv autorů, 1996: 61–127).¹

Výraznou charakteristikou mostecké krajiny je těžba uhlí, která ovlivnila nejen okolí města, ale i sociální a hospodářský život regionu. Za prací přicházeli jedinci z okolních měst, vesnic i horských obcí s vidinou vylepšení ekonomické situace. Do města tak přicházela vlna pracovních sil, která byla potřebná pro práci v dolech, stavbu železničních tratí a práci v zemědělství. Příliv obyvatel koncem 19. století v krátkém časovém úseku pozměnil etnické a sociální složení. Ze všech koutů českých zemí se na území Mostecka stěhovalo obyvatelstvo. Migrace jedinců a jejich rodin vytvořila na

---

¹Historie Mostu se objevuje dále např. v publikacích Krušnohorský sborník (1968), Most (1991), Země koruny české: *Mostecko* (1998) nebo Dějiny města Mostu v datech (2014).

území ojedinělý areál, kde docházelo k míšení kulturních zvyklostí a dialektů jazyka. Po druhé světové válce došlo k odsunu německého obyvatelstva, následné reemigraci a migraci v rámci republiky. To vyvolalo demografické problémy. Jako reakce na migraci a populační explozi město začalo s bytovou výstavbou nedaleko starého Mostu. V 50. letech začala komplexní bytová výstavba, po roce 1957 se začaly stavět panelové domy (Kolektiv autorů, 1996: 94–127; Pokorná, 1991: 58–62).

V mostecké hnědouhelné pánvi se počátky těžby datují již do 15. století, v té době ovšem nedosahovala takového rozsahu jako dnes. V první polovině 19. století dochází k rozvoji povrchové těžby hnědého uhlí, ke konci století i k hlubinnému těžení. Postupně docházelo k intenzifikaci důlní a průmyslové činnosti, Most se tak pomalu stával střediskem uhelné těžby. Rozkvět nastal roku 1870 po vybudování železniční trati, která umožnila rychlejší transport surovin. V roce 1871 byla založena první uhelná společnost Brüxen Kohlenbergbaugesellschaft. Zmíněná společnost zahájila těžbu v hlubinném dole Anna v Souši. Těžba v blízkosti města způsobila v roce 1895 výbuch kuřavkových písků a zapříčinila propad čtvrti. Za první světové války byly v okolí zřízeny zajatecké tábory, zajatí italští a ruští vojáci nuceně pracovali v dolech. Během druhé světové války sloužilo město jako důležité centrum válečného hospodářství. Německo se chystalo plně využít zásob hnědého uhlí, a proto dalo pokyn ke stavbě chemického komplexu, který měl vyrábět produkty na uhelné bázi (Kolektiv autorů, 1996: 77–93; Štýs a Větvíčka, 2008: 15–17).

Vzácnost kvalitního uhlí a především jeho peněžní hodnotu si společnost dobře uvědomovala, není tedy divu, jaký postoj k mostecké pánvi zaujala. Pod historickou částí města bylo uloženo více než sto miliónů tun uhlí, proto v roce 1964 vydala vláda závazné rozhodnutí o likvidaci starého Mostu. Demolice města trvala až do roku 1982. Obyvatelstvo se od roku 1965 přesouvalo na sousední místo. Nové město mělo trojnásobnou rozlohu, jelikož se do něj mimo obyvatel starého Mostu stěhovali i obyvatelé okolních vesnic (Kolektiv autorů, 1996: 94–127; Pokorná, 1991: 58–62).

Mostecká hnědouhelná pánev je modelovým příkladem změny krajinného reliéfu. Lokalita zaznamenala za poslední dvě století velké změny, a to právě těžbou uhlí. Značný vliv na krajinu mělo také vysušení Komořanského jezera (Příspěvky z konference, 2005: 189). Město, jehož život trval více než sedm set let, je považováno za smutný unikát. Nebylo zničeno živelnou pohromou, ani poničeno válkou, a přesto dnes neexistuje. Jeho nerostné bohatství mu v minulosti přineslo rozkvět a slávu, předurčilo však i jeho zkázu. Most je dnes městem mladým a poměrně moderním. Ke dni 1. 7. 2013 dosáhl Most 67 308 obyvatel (Český statistický úřad). Jeho okolní krajina je značně poničena těžbou uhlí, objevují se tak snahy o vylepšení životního prostředí. Měsíční krajina se přetváří pro rekreaci, turistiku a sportovní vyžití. Jezero Matylda, Benedikt, golfové hřiště, několik parků a tzv. „dromy“ – hipodrom a autodrom, tvoří malý výčet míst, která vznikla na místech bývalých dolů a výsypek. Zatopením lomu Ležáky vzniklo jezero Most, které je díky své rozloze 311 ha druhým největším antropogenním jezerem v České republice.

Významnou historickou stavbou Mostecka je kostel Nanebevzetí Panny Marie, který je symbolem těžební krajiny a jedním z mála pozůstatků starého Mostu. Spolu s rozhodnutím o likvidaci Mostu byla schválena záchrana kostela. Projednávalo se několik variant, ze kterých se zvolilo přemístění kostela na vhodnější místo. Vzhledem k dalším dochovaným památkám se kostel přesunul na bývalé Pražské předměstí, kde spolu se starým městským špitálem a kostelíkem svatého Ducha utvářejí historický areál. Současně s kostelem bylo přemístěno i Dietzovo sousoší svatého Jana Nepomuckého s plastikami českých patronů, morový sloup od Petra z Tuscany a Braunovy plastiky kajícíků (Pokorná, 1991: 62–66).

Přemístění této památky bylo zvolené především díky náboženské, sociální a kulturně uznávané hodnotě a také dlouhé historii. Po požáru roku 1515, kdy téměř celé město lehlo popelem, shořel i kostel Nanebevzetí Panny Marie. Z původního kostela se dochovala se pouze krypta. V roce 1517 začala stavba nového kostela, jejímž architektem se stal žák Benedikta Riedla, Jakub Heilmann ze Schweinfurtu (Štýs a Větvička, 2008: 25).

Stavba o hmotnosti 12 160 tun se přesunula o 841,1 metru. Tím se zároveň zapsala do Guinnessovy knihy rekordů jako nejtěžší objekt přesunutý po kolejích. Ministerstvo kultury zřídilo pro tuto činnost organizaci Trasfera Praha. Při této příležitosti se rovněž poprvé vyzkoušel československý patent na unikátní způsob přemístění objektů vysoké hmotnosti. Přesun probíhal po čtyřech kolejištích na padesáti třech transportních pásech. Kostel se dal do pohybu 30. září 1975a na nové místo usedl 27. října téhož roku. Církev odmítla kostel podruhé vysvětit, protože oltář je orientován na jih místo na východ (Štýs a Větvička, 2008: 25; Pokorná, 1991: 62–66).

V roce 1988 se kostel otevřel veřejnosti a v roce 2010 byl prohlášen za národní kulturní památku.

4. METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA

4.1 Metody sběru dat

Cílem této kapitoly je popsat průběh výzkumu. Zároveň zde představím metody, které jsem využila při sběru dat.

Ve své bakalářské práci jsem zvolila využití kvalitativních výzkumných metod, ze kterých jsem se zaměřila na rozhovory a zúčastněné pozorování. Kvalitativní výzkum je zaměřen na osobní zkušenost a intenzivní kontakt s informátory. Je nutné přihlídnout k faktu, že výzkumník není přímým svědkem, je tak závislý na odpovědích svědků události. Sociální situace je právě taková, jakou ji definují její účastníci. Vnímání lidí je závislé na sociálním světě, ve kterém žijí (Reichl, 2009: 21–40). Zpráva o výzkumu zpravidla obsahuje podrobný popis místa zkoumání, citace rozhovorů a poznámek utvořených v terénu. Hlavním úkolem výzkumníka je přispět k porozumění lidem v daném prostředí, jejich jednání, chápání okolí a interakcí v rámci blízkého prostoru. Sledují se frekvence a intenzita výskytu určitého jevu, pozornost se upírá na opakované momenty, které se váží na souvislosti (Hendl, 2005: 49–52).

Zúčastněné pozorování jsem provedla v rámci průzkumu okolí děkanského kostela, kde jsem pozorovala skupiny lidí navštěvující zmíněnou památku. Věnovala jsem pozornost, jaká místa v historickém areálu navštěvují, nad čím se pozastavují a jaké aktivity mají spojené s návštěvou místa. Procházky po okolí kostela byly spojené s vyprávěním informátorů. Následně jsem vedla rozhovory, které probíhaly od června 2014, kdy jsem měla schůzku s první informátorkou, do března 2015. Jako primární metodu sběru dat jsem využila polostrukturované rozhovory. Polostrukturované rozhovory jsou založeny na užití „příručky“, předem sestavených otázek a témat, které mají být diskutovány v určitém pořadí. Částečně strukturovaný rozhovor demonstruje, že je výzkumník schopný kontrolovat co chce slyšet od dotazovaného, a zároveň umožňuje oběma stranám volnost k diskuzi relevantních témat (Bernard, 2006: 212).

Mými informátory byly obyvatelé města Mostu ve věku od 23 do 74 let, přičemž jsem zpovídala čtyři muže a šest žen (viz blíže o informátorech – tabulka č. 1). Mým úmyslem bylo zjistit jaké pocity a především vzpomínky se váží na kostel, a zda děkanský kostel ztělesňuje médium, které jedince přesune ve vzpomínkách do dob starého Mostu. Proto jsem se zaměřila především na osoby, které starý Most i přemístění kostela za svého života zažili. Zajímalo mě srovnání s těmi, kteří o něm slyšeli pouze z doslechu. Omezujícím kritériem, podle kterého jsem vybírala první informátory, byl právě dlouhodobý život v lokalitě, ideálně celoživotní pobyt. Při hledání informátorů jsem využila metodu „*snowball sampling*“. Tato metoda stojí na principu navázání kontaktu s několika jedinci, kteří následně doporučí další vhodné osoby (Bernard, 2006: 192–193; Hendl, 2005: 152, 390). Výzkumník si na základě svého uvážení vybírá místa pozorování i jedince. Pracuje přímo v terénu a stále se seznamuje s novými lidmi (Hendl, 2005: 49–53).

Tabulka č.1 Seznam informátorů

Respondent	Pohlaví	Věk	Povolání	Pobyt ve starém Mostě
Monika	žena	42	učitelka ZŠ	Ne
Pavel	muž	36	podnikatel	Ne
Libuše	žena	69	v důchodu	Ano
Vlasta	žena	65	v důchodu	Ano
Karel	muž	62	fotbalový trenér	Ano
Zdena	žena	70	v důchodu	Ano
Tomáš	muž	29	architekt	Ne
Ivan	muž	60	montér autosedaček	Ano
Anna	žena	74	v důchodu	Ano
Tereza	žena	23	student VŠ	Ne

Před začátkem rozhovoru jsem dotazované seznámila s mým projektem a zdůvodnila, proč je zvolené téma pro mě důležité. Informovala jsem je o průběhu rozhovoru i jeho přibližné délce. Zároveň jsem každého dotazovaného požádala o souhlas k použití získaných informací. Ve snaze zachování soukromí byly

respondentům v analýze dat přiděleny pseudonymy. Během rozhovoru jsem se snažila získat jejich důvěru – může se jednat o citlivé informace, které se obtížně sdělují neznámé osobě. Na úvod rozhovoru bylo stěžejním přimět jedince k otevřenosti a podnítit ho k vypravování. V případě nejasností jsem požádala o vysvětlení a kladla doplňující otázky (Hendl, 2005: 155–157, 176; Reichl, 2008: 177).

Rozhovory trvaly 40–60 minut, probíhaly v domech informátorů nebo v kavárně. Sdělení jsem zaznamenávala na diktafon v telefonním zařízení a záznam poté přepsala do písemné podoby. Pokládala jsem především otevřené otázky, ve kterých jsem využila i asociativního vyprávění. Na setkání jsem měla připravenou sadu otázek. Jednalo se spíše o tematické okruhy, o které jsem se opírala, aby se vyprávění drželo v mezích mého zájmu. V případě, že se dotazovaný rozpovídal o něčem jiném, nepřerušila ho, ale snažila se přizpůsobit otázky tak, aby se týkaly tématu. Setkání bylo rozděleno do tří částí. V první části jsem se zaměřila na rutinní záležitosti jako je věk, povolání, délku pobytu v lokalitě a krátkou osobní historii. Toto seznámení mi pomohlo navázat bližší vztah k informátorům a utvořit si obrázek o jejich životě. Na základě věkové skupiny jsem jedincům přizpůsobila otázky. U starší generace následovalo dotazování ohledně pobytu ve starém Mostě – co si z pobytu v něm vybavují, na co nejráději vzpomínají a jaký vztah je pojil ke kostelu. Stěžejním tématem pro mě byl kostel jako uchovatel paměti a zda ho obyvatelé vnímají jako něco, co přetrvalo ze staré doby a nepodlehlo ničení. Jestli opravdu slouží pro obyvatele jako místo paměti a váže na sebe vzpomínky starého Mostu. Zajímalo mě také, do jaké míry se generacemi předává paměť týkající se přemístění památky. Na závěr jsem poděkovala za rozhovor a především čas, který mi lidé věnovali.

Hendl doporučuje zůstat neutrální vůči obsahu, ale zároveň podněcovat informátory k podrobnostem. To, jaký zaujmeme přístup ke zkušenosti jedince, jeho osobě samotné a jeho sdělení, ovlivňuje naše posuzování. Musíme být také pozorní, jestliže provádíme výzkum ve vlastní skupině. Snadno se přehlédnou důležité informace a souvislosti, protože jsou považovány za samozřejmé. Nepokládají se za něco mimořádného a nevěnuje se jim pozornost. Doporučuje také začít otázkami

v přítomnosti a až následně se zaměřit na minulost či budoucnost (Hendl, 2005: 50–52). Tento postup se stal inspirativním i v rámci mého výzkumu.

4.2 Postup v analýze dat

Pro analýzu získaných informací jsem využila především kvalitativních metod zpracování dat. Klíčovou metodou byla analýza rozhovorů.

Jednotlivé odpovědi respondentů jsem zanesla do počítače a přidělila jim tematické kódy. Tyto kódy mi pomohly k přehlednější orientaci v získaných datech. Odpovědi jsem seřadila podle témat je jako „kostel“, „starý Most“, „vzpomínky z dětství“ a ty mezi sebou dále porovnávala. Tématické kódy OCM (*Outline of cultural materials*) zavedl v roce 1950 Murdock ke snadnější organizaci materiálu v HRAFu – online databáze etnografického a archeologického materiálu kultur celého světa (Bernard, 2006: 395–405). Vytvořením vlastních kódů se výzkumníkovi usnadní práce ve zpětném hledání jednotlivých témat. Rozhovory nemusíme přečítat celé znovu, postačí nám jen část, ve které se vyskytuje potřebná informace.

V následující části jsem analyzovala odpovědi vztahující se ke sdílené paměti obyvatel Mostu a především jejich vzpomínek vázaných na kostel, jakožto pojítka s minulostí. Ke komparaci mi sloužily dvě věkové kategorie – starší, kterou můžeme považovat za tvůrce kolektivní paměti, jejíž členové se podíleli na tvorbě sdílených vzpomínek. Druhou kategorií tvoří mladší jedinci, které považujeme spíše za příjemce těchto sdílených představ. Zaměřila jsem se na způsob předání sdílené paměti s místem kostela skrze mladší generaci.

5. VÝSLEDKY VÝZKUMU A INTERPRETACE DAT

Nejprve hodnotím výsledky orientované na starý Most a na něj vázané vzpomínky. Klíčovými informátory ohledně starého města byly jeho přímí účastníci. Mladší generace se k této skutečnosti příliš nevyjadřovala, protože vlastní zkušenost s místem neměla. Závěrečná část je věnována kostelu, nejen vzpomínkám pamětníků ale také jeho úloze v současnosti.

Srovnání mladší a starší generace se mi zdálo zajímavé z pohledu ojedinělosti výzkumu. Starší generace lidí přetrvávala, ale ztratila místo, na které se vázaly její vzpomínky z dětství a mládí. V případě starého Mostu se nejednalo o prosté zbourání domu či ulice, skutečnost byla taková, že celé město bylo srovnáno se zemí. Obyvatelé přišli o materiální body, na které se upínala jejich pozornost a myšlenky. Jediné pozůstatky tohoto místa najdeme v jejich individuální paměti, která se široce prolíná s pamětí současníků, kteří obývali totožný prostor. Skupina se opírá o uspořádání prostoru a spojuje s ním své myšlenky (Halbwachs, 2009: 226).

5.1 Starý Most

Ve městě žilo několik století mnoho obyvatel německého původu, protože se město nachází poblíž hranic. Po druhé světové válce byla německá část obyvatel odsunuta a jejich domy poskytnuty českým rodákům. Do města se navíc stěhovali lidé z různých koutů země, kvůli pracovním příležitostem. Práce v dolech byla dobře placená. Noví obyvatelé však k místu neměli vztah, Most nebyl jejich domovem, neměli zde kořeny. *„Já se narodila v Hodoníně. Do Mostu jsem se přistěhovala v padesátém osmém, protože se tady narodil můj manžel. A taky tady bylo hodně práce, já i manžel jsme pracovali pro uhelné doly“* (Anna, 74 let).

Po válce bylo město chudé a nebyly peníze na jeho opravy, domy tak začaly chátrat a po zjištění, že město čeká demolice, se obyvatelé o své domy přestali starat úplně. *„To už nikdo neopravoval, když jsme věděli, že půjdeme do nového. To už se všichni těšili na topení a taky, že nebudeme muset tahat dříví“* (Vlasta, 65 let). Lidé, kteří k Mostu neměli emocionální vazby, se příliš netrápili nad demolicí, ani nad

mizejícími historickými budovami. Daleko více to trápilo dřívější německé obyvatele, ti totiž na místo vzpomínali jako na svou domovinu. S vládním rozhodnutím se bohužel nedalo nic dělat, kvůli politické situaci v oné době.

Velkým lákadlem panelových domů bylo ústřední topení, teplá voda z kohoutků, vlastní koupelna nebo i výtah. *„Moje máma se těšila, nemohla se dočkat topení a teplý vody. Ale táta ne, tomu se nechtělo. My totiž jako děti vstávali ráno do zimy, tak se máma těšila na to teplo v paneláku“* (Zdena, 70 let). I přes veškeré vymoženosti, které nové město nabízelo, se jeho obyvatelé stále vraceli do míst starého Mostu. Do starého Mostu se vraceli nejen ze zvědavosti, jak demolice pokračuje, ale především ze zvyku a stesku. Místa navštěvovali do té doby, dokud jim byla přístupná. *„Chodili jsme pořád do starého, dokud to bylo možné. Až pak, když tam dali cedule, že už tam nemůžeme, tak jsme tam chodit přestali. Ale to bylo hrozný, domy i celý čtvrtě mizely. Smutný to bylo, to se mi až chtělo brečet, když jsem to viděla“* (Libuše, 69 let). „Město duchů“, jak jej nazval jeden z mých informátorů, se pomalu stávalo prázdným městem bez svých obyvatel, čekající na postupnou demolici všech domů, které měly ustoupit uhelnému bohatství.

„Ochudili jsme svůj život, když jsme se zbavili pocitu sounáležitosti k domu, ulici a městu, k minulým hodnotám, a zpřetrhali pouto nejvyšší, neboť město bylo protkáno neviditelnou sítí citových vazeb, které si ostře uvědomujeme teprve tehdy, když je z nějakého důvodu ztrácíme“ (Kolektiv autorů, 1996: 151). Člověk si ke svému domovu a materiálnímu prostoru, který obývá, utváří specifické vazby. Halbachws píše o narušení duševní rovnováhy jedince, pokud je vystaven nestabilnímu materiálnímu prostředí. V jeho případě je takový nesoulad vystihnout právě zbouráním domu či ulice, jeho obyvatelům se hroubí jakýsi mikrokosmos, který si společně vytvořili. Události v našem bezprostředním okolí se nás dotýkají nejvíce (Halbwachs, 2009: 185–193).

Vzpomínky na starý Most se váží především na místa, kde lidé prožili své dětství. Místa jako jsou parky, hřiště a okolní příroda byly dětmi nejvíce navštěvované.

„Za divadlem, divadlo bylo moc krásný, tak tam stál kulturní dům a vedle něho byl obrovskej park. A tam jsme se všichni scházeli. Starý, mladý, všichni. Tam jsi mohla potkat kde koho“ (Ivan, 60 let). „Tam byly fontány a krásnej trávník, lavičky. V létě tam i hráli kluci na kytary“ (Karel, 62 let). Obyvatelé vzpomínají na starý Most s nostalgií a úsměvem na tváři. Při vyprávění se jim vybavovaly příhody s přáteli i rodinou.

Historické budovy, ve kterých stála pošta, lékárna a banka byly přirovnány k uměleckým dílům. Za nejkrásnější budovu byl považován soud, který několik informátorů přirovnalo k hradu. Dalším čteně jmenovaným místem bylo náměstí, kde se každý víkend konaly trhy. Uprostřed náměstí stála kašna a několik soch. Mimo jiné na prvním náměstí stál kostel, ten se pravidelně otvíral veřejnosti v neděli, kvůli mši.

Zajímavým pro mne byl poznatek, jak detailně si jedinci pamatují starý Most navzdory tomu, že již čtyři desítky let materiální neexistuje. V paměti svých obyvatel zůstal perfektně zachován. Přesně si pamatovali kde, co stálo, kam chodili na procházky, jaké sochy stály na prvním náměstí i kudy vedla cesta do školy. Lidé své vzpomínky upínali na místa, kde byli se svými vrstevníky nebo rodinou.²

5.2 Kostel Panny Marie Nanebevzetí

Svůj zájem jsem zaměřila na kostel, jelikož byl jako jedna z mála památkových budov zachován, děkanský kostel byl přesunut na nové místo. Starší generace tím získala jakési pojitko, materiální skutečnost, na kterou mohla ukotvit své vzpomínky. Zároveň jim umožnila spojení s minulostí. V tomto případě minulost vnímám jako vzpomínky, které se váží na starý Most. Jedinec si je schopen na základě materiálních předmětů vybavovat obrazy z minulosti a tyto obrazy dále skládat do příběhů.

---

² Srov. k tomu též Ziková – Fatková (2013), dále také Burzová, L. P. a spol. (2013).

Článek P. Burzové se zabývá tematikou Karlova, která byla podrobněji popsána v projektu *Sídelní a krajinný prostor jako odraz kulturního dědictví a paměti národa*. Karlov, dříve dělnická kolonie zřízená pro zaměstnance Škodových závodů, dnes stejně jako starý Most materiálně neexistuje. Přesto v paměti svých někdejších obyvatel stále přetrvává, dokonce tvoří základní pilíře pro rekonstrukci místních identit. V případě Mostu i Karlova můžeme mluvit o kolektivních vzpomínkách, které jsou založeny na dnes již neexistujících objektech. Obě místa postrádají fyzickou existenci a vzpomíná se na ně právě skrze jejich nepřítomnost.

Zajímalo mě, jak si obyvatelé tyto vzpomínky předávají, z toho důvodu jsem se zaměřila i na mladší generaci, abych zjistila jejich povědomí o události, která se v místě odehrála. Vázanost vzpomínek na kostel je z mého hlediska důležitým aspektem ve tvorbě kolektivní identity místních obyvatel. Po nastudování historického materiálu vnímám tento objekt jako významného tvůrce lokální paměti místní pospolitosti.

Přemístění památky se nemyslitelně zapsalo do paměti místních. Každý, kdo mohl, tuto akci sledoval. Procesí lidí chodili na půl cesty mezi starým a novým Mostem, aby byli svědky ojedinělé události. Účastníci vypověděli, že někdy bylo na místě tolik lidí, že bylo skoro nemožné vidět na kostel. „*To jsem tenkrát měla Moničku v kočárku, a chodili jsme tam tudy na procházky. To byla krásná procházka. Koukali jsme se, jak se kostel stěhuje, tam bylo lidí, musela jsem se nahýbat, abych něco viděla. Ale ono to šlo stejně tak pomalu, že se zdálo, že to pořád stojí*“ (Libuše, 69 let). Přesun nesledovali jen obyvatelé města, ale i lidé ze širokého okolí. O kostel měla i velký zájem média, v novinách, rozhlase i televizním vysílání se pravidelně opakovaly zprávy o postupu přemístění.

Kostel Panny Marie Nanebevzetí nebyl jediným kostelem starého města, dokonce nestál ani na prvním náměstí a zdaleka nebyl nejvíce navštěvovaným. *Most měl víc kostelů, myslím, že tam byly dva nebo tři. A taky náměstí tam byly tři. Ale tenhle děkanský nestál na prvním náměstí, ten byl až vzadu, na třetím*“ (Vlasta, 65 let). Stěhování kostela tak bylo obestřeno mnoha otazníky. Proč jako jediná budova, která přežije své město, byl zvolen kostel a proč právě děkanský. Kostel byl zvolen nejen z důvodu své dlouhé historie, byl jednou z nejstarších budov, ale také díky své duchovní hodnotě. Dalším důvodem přemístění byla jeho výhodná poloha na kraji starého Mostu, vybráním jiné budovy by nastaly komplikace delšího přesunu a spolu s tím i risk poškození památky. Podle výpovědí informátorů se uvažovalo o možném odkoupení kostela Američany, ti o něj projevíli zájem a nabídli vysokou kupní cenu. Chtěli jej rozebrat a loděmi poslat do Ameriky. To možná přispělo k zachování památky. „*Američani ho chtěli koupit, ten kostel. Rozebrat ho, naložit a odvést si ho*

tam k nim. A tam si ho zase postavít. Ale nakonec se teda přesunul, a to byla sláva. Všichni jsme se na to chodili koukat“ (Ivan, 60 let).

Paní Zdena měla v kostele svatbu, protože to rodina jejího muže vyžadovala. Vzpomínala na krásu kostela a jeho výzdobu, když však do kostela přišla před několika lety, byla udivena, že se vnitřní vybavení kostela změnilo. Kostel po svém přemístění neobsahoval veškerý interiér, který se v něm nacházel před stěhováním. Lidé, kteří ho navštěvovali ve starém Mostě, mi potvrdili, že chyběla řada soch a obrazů, byly tam jiné lavice a také oltář.

Vyprávění o osudu města se předává generacemi, nelze ovšem předat osobní zkušenosti a vzpomínky, které jeho obyvatelé prožili. Stejně jako např. u lidí Wamira (Feld – Basso, 1996) jsou vzpomínky vázané na pravé bytí tady a teď. Ti, kteří byli přímými účastníky skutečnosti, s místem pojí specifické emocionální vztahy. Při návštěvě kostela a jeho okolí se lidem vybavují vzpomínky na staré město. *„Pokaždé se tam zastavím a vzpomenu si, jaký to bylo ve starém Mostě, všude ta zeleň, aleje stromů. A ty budovy. To bylo krásný“ (Anna, 74 let).* Jedinci, kteří starý Most nezažili, na něj nemají vzpomínky a kostel pro ně neznamena nic víc, než církevní budovu. *„O starém Mostě vím, babička mi o něm vyprávěla. A taky, jak se chodila koukat na přesun kostela. Jednou jsme tam byly na procházce, tak mi o tom vyprávěla, jaký to tam bylo. I fotky jsem viděla a pohledy. Tak si trošku umím představit, jak to tam asi vypadalo. Muselo to být pěkný město, starobylý“ (Tereza, 23 let).* Stejně výpovědi jsem získala i od starších osob, které také neměly osobní zkušenost s městem. *„Ze starého Mostu si moc nepamatuju, byla jsem hodně malá. Ale mamka mi o něm pořád vyprávěla a ukazovala fotky. A taky prarodiče o něm hodně mluvili“ (Monika, 42 let).*

Díky postavenému hřišti pro děti se stal areál nejen místem paměti a vzpomínání na starý Most, ale také místem rekreace. Maminky s dětmi navštěvují areál kvůli jeho estetické podobě a příjemnému prostředí. Přes silnici se nachází jezírko a kolem něj lavičky. Nedaleko za kopcem, na místě, kde stával starý Most, se

zatopením dolů utváří jezero Most, které se po dokončení rekultivačních prací stane druhým největším antropogenním jezerem v Čechách.

„Chodíme se tam občas projít s kamarády, ale spíš v létě. V zimě tam není moc co dělat. V létě to je hezká procházka, to si sedneme u jezera. A taky tam jsou Mostecký slavnosti, vždycky v září, tam potkám všechny kluky ze školy“ (Tomáš, 29 let).

Kostel vnímám jako uchovatele kolektivní paměti místních obyvatel, ti si na jeho základě vybavují stejnou minulost – osud města i kostela. Osobní zkušenosti a pohled na svět se odráží v individuální paměti, vzpomínání na místa starého Mostu probíhá v kolektivní rovině. Společné vzpomínky jsou důkazem sounáležitosti a společné identity. Děkanský kostel slouží jako médium, které pamětníky pomyslně přenese v čase. Vybavení si vzpomínek na základě asociace s předměty, které se spolu s ním v minulosti nacházely, je jednou ze základních mnemotechnických pomůcek.

Komunikativní paměť, jak ji vysvětluje Assmann (2001), je sdílena současníky. Jako příklad uvedl generační paměť, která pokud není dále předávána, zaniká. Životnost této paměti je zajištěna skrze komunikaci napříč generacemi, čímž se udržuje ve vědomí skupiny. Z rozhovorů o starém Mostě jsem nabyla dojmu, že v paměti svých současníků město stále žije. Nejen, že si předávají zkušenosti formou osobních historek, ale město se stalo i tématem, které běžně diskutují na ulici při střetu s lidmi, které ve starém městě znali. Časté vzpomínání na město dává pocit jeho stálého trvání.

Kostel Nanebevzetí Panny Marie se zapsal do paměti místních nejen díky své historické a kulturní hodnotě, ale především díky nedávné historii, která znamenala jeho přesun. Kostel se tak stal symbolem těžební krajiny a především uchovatelem paměti místních. Je také místem paměti, do kterého když vstoupíme, cítíme historii. Vzpomínky upínáme na konkrétní místa ve snaze zajistit jejich význam pro další generace. Místa paměti slouží k udržení nepřenosné zkušenosti a vznikají právě za předpokladu, že je ohrožena jejich budoucí existence. Děkanský kostel je nejstarší

památkou města Mostu. Povědomí o jeho přemístění mají i ti, kteří jej nezažili. Příběhy o jeho přesunu se předávají generacemi skrze ústní formu. Ve školách se děti učí o historii města, jeho zkáze i přesunu kostela. Kostel je vyzdvižen jako památka, která byla ušetřena před zkázou města.

6. ZÁVĚR

Předmětem bakalářské práce byl děkanský kostel z pohledu uchovatele paměti obyvatel Mostu. Zájem byl zaměřen na konstrukci kolektivní paměti a lokální identity spojené s kostelem a také asociace, které tato památka u místních vyvolává. Práce byla rozvržena do několika kapitol, které se postupně věnovaly teoretickým a metodologickým východiskům, po kterých následovala analýza získaných dat. V teorii jsem se zabývala především konceptem kolektivní paměti a míst paměti, dále antropologií krajiny, místa a prostoru. Nedílnou částí práce je také popis zkoumané lokality. Východiska vyplývající z teorie byla zohledněna při interpretaci výsledků získaných výzkumem.

Výzkum byl založen na sběru kvalitativních dat. Primární metodou byly rozhovory doplněné o zúčastněné pozorování spojené komentovanou procházkou s informátory. Celkově jsem vedla deset polostrukturovaných rozhovorů s obyvateli Mostu. Narativní rozhovory byly podloženy autentickými vzpomínkami. Analýza rozhovorů byla vedena na základě roztrídění dle tematických kódů. V části orientované na interpretaci výsledků jsem se zaměřila na propojení empirických dat, získaných výzkumem spolu s teoretickými východisky.

Terénní výzkum potvrdil předem stanovený předpoklad, že kostel slouží jako uchovatel paměti dané pospolitosti. Jedinci upínají paměť na konkrétní místa, jako jsou historické nebo přírodní památky. Nejčastěji se jedná o místa, ke kterým měli emocionální vztah a mají s místem spojený určitý okamžik. Kostel je zprostředkovatelem paměti místní komunity, jelikož má potencialitu spojovat minulost a přítomnost. Vzpomínky nejčastěji demonstrují pomocí asociací skrze osobní relikvie, fotografie, pohlednice starého Mostu a právě kostel. Potvrdil se i koncept Pierra Nory o místech paměti, která slouží k udržení nepřenosné zkušenosti a mají zajistit význam pro další generace. Můžeme tedy usuzovat, že kostel je jistým místem paměti, neboť v sobě nese pozůstatek starého Mostu. Vzpomínky jsou nejčastěji vázány na místa, kde probíhal sociální kontakt. Hřiště, škola, park nebo sportoviště jsou místy, kde člověk

nebyl sám. Zároveň si tak vybavují čas, který strávili s rodinou, přáteli, vrstevníky. Jedinci se obracejí na místa, která pro ně mají význam, do míst otiskly samy sebe a své zkušenosti. Vzpomínání na starý Most probíhá na základě nepřítomnosti materiality, města ve fyzické podobě a jeho jednotlivých objektů. Mostečané vzpomínají na místa, která měla kdysi fyzickou podobu a dnes jsou pouze v mysli pamětníků. Poněvadž materiální místo neexistuje, je důležité se zajímat o výpovědi dobových svědků, kteří předávají své vzpomínky. Tím utvrzují kolektivní paměť, která se zároveň podílí na utváření lokální identity.

Z výpovědí informátorů jsem se dozvěděla o možném odkoupení kostela Američany, tuto informaci jsem nenašla v žádné publikaci, která popisovala přesun kostela.

Most je dle mého názoru velice zajímavým místem pro výzkum a to především z důvodu demolice města a přestěhování obyvatel. Z hlediska antropologie a příbuzných disciplín se v lokalitě nabízí mnoho podnětů ke zkoumání. Za jeden z možných směrů zkoumání může být například výzkum utváření sousedských vztahů po přestěhování do nového města.

7. RESUMÉ

This thesis focuses on the topic of collective memory and local identity. I also discuss the topic of anthropology in terms of landscape, place and space. My aim was to demonstrate collective memory of Most citizens and describe how that memory is connected to local church.

I have carried out fieldwork in Most; the city is located on the northwest of Bohemia. Location was chosen according to a well-known environment and special circumstances of the place. The original city was destroyed due to lignite extraction in the early 70s. The new city was built close to the previous one and inhabitants were removed. Extraction has a big impact on the local landscape. The whole city was pulled down and the only remaining historical memory is the church.

My research was carried out using qualitative methods. The main methods used in my thesis are participant observation and semi-structured interviews with personal stories. I had ten narrative interviews with residents from the age 23 to 74 years (6 women and 4 men). Participant observation was chosen as an additional method and used to walk around the church and Most outskirts. During my exploration of the landscape photographs were taken. An essential element of my work is also a description of locality and a brief history of the area – mainly the extraction of lignite, the removal of people and the replacement of the church.

According to interviews I have made, I am concerned about the local identity of residents and also the collective memory they share. Collective memory in this case is not based, as usual, on material facts. Remembering, for locals, is happening through the absence of material objects. Collective identity is attached to a place that does not exist anymore. Place has a big impact on human behaviour and ways of thinking, thus influence one's point of view. I also found out that locals connect their memory to the church, which is the link to the times when old Most still existed.

In my opinion Most offers many ways of possible research to anthropologists. The place could be fascinating due to the demolition of the old city and removing of citizens. As one example I would recommend examination of relations among people whom share the new location, in this case neighbourhood, after they have been removed from the old city to new Most. Neighbourly ties in the new built city could be an interesting theme to work on.

8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

8.1 Literatura

Anon. 1997. *Země koruny české: Mostecko*. Praha: Orbis.

Assmann, J. 2001. *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor.

Bernard, H. R. 2006. *Research methods in Anthropology*. Oxford: AltaMira Press.

Burzová, L. P. a spol. 2013. Dělnická kolonie Karlov: Místo, paměť a identita. *Český lid* 100 (3): 259–276.

Cílek, V. 2007. *Krajiny vnitřní a vnější*. Praha: Dokořán.

Cresswell, T. 2004. *Place: A Short Introduction*. Malden: Blackwell Publishing.

Ederer, A. a kol. 1968. Krušnohorský sborník. *Regionální studie*. Most: Dialog nakladatelství.

Feld, S. – Basso, K. H. 1996. *Senses of Place*. Santa Fe: School of American Research Press.

Ferenčuhová, S. a kol. 2009. *Město: Proměnlivá ne/samozřejmost*. Brno: Masarykova universita.

Gibas, P. 2013. Lidé ve městě uhlí a oceli: Vizuální analýza příkladného socialistického města. *Český lid* 100 (3): 341–360.

Gibas, P. – Pauknerová, K. 2009. Mezi pravěkem a industriálem: několik poznámek k antropologii krajiny. *Český lid* 96 (2): 131–146.

Halbwachs, M. 2009. *Kolektivní paměť*. Praha: Slon.

Hendl, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Hirsch, E. – O'Hanlon, M. E. 1995. *The Anthropology of Landscape: Perspectives on Place and Space*. New York: Oxford University Press.

Kolektiv autorů. 1996. *Osud Mostecka – člověk a životní prostředí včera a dnes*. Most: Okresní museum.

Kučera, Z. 2009. Jak vnímáme krajinu a její paměť. *Geografické rozhledy* 4/08: 6–7. Praha: Česká geografická společnost.

Mácha, P. 2010. Krajiny antropologie a antropologie krajiny. *Český lid* 97 (3): 225 – 246.

Maslowski, N. – Šubrt, J. a kol. 2014. *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum 2015.

Petržilka, R. 2014. *Dějiny města Mostu v datech*. Most: Hněvín.

Pokorná, L. 1991. *Most*. Praha: Pressfoto.

Příspěvky z konference CZ-IALE. 2005. *Krajinný ráz – jeho vnímání a hodnocení v evropském kontextu*. Brno: Paido.

Reichl, J. 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing.

Sádlo, J. 2005. *Krajina a revoluce*. Praha: Malá skála.

Schama, S. 2007. *Krajina a paměť*. Praha: Dokořán.

Štýš, S. – Větvička, V. 2008. *Most v zeleném*. Most: Hněvín.

Tuan, Yi-Fu. 2001. *Space and Place: The perspective of experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Valenta, J. 2008. *Scénologie krajiny*. Praha: Nakladatelství KANT.

8.2 Elektronické zdroje

Cílek, V. *Krajina a paměť*. [online]. 2004. Achinet.cz [cit. 22. 2. 2015]. Dostupné z: http://muff.uffs.net/skola/dejum/ruskin/texts/_other/care-of-monuments/krajina-a-pamet-cilek-archinet.pdf

Nora, P. *Mezi paměti a historií: problematika míst*. [online]. 2012. in Cahiers du CEFRES N° 13 [cit. 17. 2. 2015]. Dostupné z: http://www.cefres.cz/IMG/pdf/nora_1998_mezi_pameti_historii.pdf

Zíková, T. – Fatková, G. *Lokální identita a paměť krajiny: významné krajinné komponenty v perspektivě aktérů*. [online]. 2013. [cit. 12. 4. 2015]. Dostupné z: https://www.academia.edu/9195614/Lok%C3%A1ln%C3%AD_identita_a_pam%C4%9B%C5%A5_krajiny_v%C3%BDznamn%C3%A9_krajinn%C3%A9_komponenty_v_perspektiv%C4%9B_akt%C3%A9r%C5%AF_Local_Identity_and_Landscape_s_Memory_Important_Landscape_Components_in_the_Perspective_of_Participants

Počet obyvatel [online]. Český statistický úřad [cit. 22. 2. 2015]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/25385875/13538993+13006614316.pdf/a7caf629-dee4-443a-bbae-e498dbbca201?version=1.0>

9. PŘÍLOHY

Seznam fotografických příloh

1 Socha Jana Nepomuckého v historickém areálu.

2 Jezero u kostela.

3 Kostel Nanebevzetí Panny Marie.

4 Jezero Most.

5 Výhled z hradu Hněvín.

6 Výhled z hradu Hněvín.

Obrázek č. 1. Socha Jana Nepomuckého v historickém areálu (foto vlastní).

Obrázek č. 2. Jezírko poblíž kostela (foto vlastní).

Obrázek č. 3. Kostel Nanebevzetí Panny Marie (foto vlastní).

Obrázek č. 4. Jezero Most, místo původního starého Mostu (foto vlastní).

Obrázek č. 5. Výhled z hradu Hněvín, pohled na kostel (foto vlastní).

Obrázek č. 6. Výhled z hradu Hněvín na město Most (foto vlastní).

